

Nancy Lefèvre

OMANTUNNON- JA SANANVAPAUS

Hyvästä oikeudellisesta tunnustamisesta
hauraisiin tasapainoihin

Libertés de conscience et d'expression:
D'une haute reconnaissance juridique à de fragiles équilibres

SISÄLLYS

1. Omantunnonvapauden ja sananvapauden oikeudellinen tunnustaminen.....	4
A. Omantunnonvapaus, “nykyihmisten vapauksien perusta”: pakottamisen vastaisesta sopimuksesta oikeuden julistamiseen.....	4
B. Lain käytöstä omantunnonvapauden takaamiseksi	8
Keinoja omantunnonvapauden takaamiseksi	9
2. Omantunnonvapaus ja sananvapaus, hauras tasapaino maallistumisen aikana	12
A. Pluralismi vai konformismi?	12
B. Valtion neutraalius vai yhteiskunnan neutralointi?.....	15
C. Tasa-arvo: omantunnon- ja ilmaisunvapauden jarru vai moottori?....	18
Loppusanat	21
Lähdeluettelo	22

Ranskan oikeusjärjestys tunnustaa omantunnonvapauden ja sananvapauden kiistattomiksi perusoikeuksiksi. YK:n kansainväliset yleissopimukset, ihmisoikeuksien suojaamiseksi tehty eurooppalainen yleissopimus ja Ranskan perustuslaki suojelevat näitä oikeuksia normien hierarkian korkeimmalla tasolla ja nämä vapaudet ylläpitävät oikeusvaltiota.

Omantunnonvapautta pidetään perinteisesti “kaikkien nykyihmisen oikeuksien perustuksena” ja erityisesti sananvapauden perustana. Se liittyy myös ajatuksen- ja uskonnonvapauteen. Jokainen yksilö ja ryhmä vetoaa niihin, oli sitten kyseessä uskonnollinen ryhmä tai ei. Mahdollisimman laaja omantunnonvapauden suoja on siis kaikkien etu. Tällä hetkellä ranskalaisen juristin haasteena ei ole näiden vapauksien tunnustaminen vaan niiden suojan toteutuminen ja laajuus, kun tehdään valintoja valtion takuutapojen välillä.

Omantunnonvapauteen, ja erityisesti sen uskonnolliseen ulottuvuuteen liittyvien kysymysten lisääntyminen ja sen aikaansaamat vaatimukset paljastavat kiintopisteiden kadonneen pitkälle sekularisoituneessa ranskalaisessa yhteiskunnassa.

Mitkä näkökulmat auttaisivat yksilöitä ja ryhmiä elämään yhdessä kulttuurien, uskontojen ja mielipiteiden moninaisuudessa ja jättämään samalla mahdollisimman paljon tilaa vapaudelle? Mikä on valtion rooli ja mitä oikeudellisia välineitä kannattaa suosia? Kuinka laki voi tarjota tähän relevantin ja johdonmukaisen kehyksen?

Omantunnonvapaus ja sananvapaus tarjoavat vakaita periaatteita pluralistisen (moniarvoisen) yhteiskunnan ylläpitämiselle. Omantunnon suoja on absoluuttinen. Sen ilmaisua voidaan rajoittaa muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen määrittelemissä raameissa. Oikeudelliset menetelmät antavat mahdollisuuden ongelmien konkreettiselle sovittelulle. Vapauksien takaamiseen liittyy oikeutettuja rajoituksia, jotka perustuvat konfliktien sovittelun mahdollistaviin yksityiskohtaisiin sääntöihin (periaatteiden hierarkisointi, suhteellisuuden valvonta, mukautukset ja poikkeukset jne.).

Tasapainojen hauraus ei ole kuitenkaan illuusio. Huomionarvoiset kehityskulut liittyvät kolmeen teemaan, joissa on vaarana siirtyä vapaudesta rajoituksiin.

Ensinnäkin **konformismi** näyttää ottavan etusijan suhteessa pluralismiin. Se tukeutuu kieltoon esittää mielipiteitä, jotka “eivät ole moraalisesti korrekkeja”. Konformismi johtaa myös omaantuntoon liittyvien näkökohtien heikompaan hyväksyntään.

Toiseksi **valtion puolueettomuudella** on taipumuksena ulottua yhteiskuntaan, joka sitten vaatii “neutraaliutta” myös yksityisissä suhteissa. Sekularismin¹ periaatteen soveltamisen ympärillä oleva kiista korostaa näiden kysymysten kiteytymistä. Tämä näkyy kansalaisten suhteissa valtioon mutta myös henkilökohtaisissa suhteissa, etenkin kun on kyse uskonnollisuudesta.

¹ Uskontojen/uskonnollisen elämän ja yhteiskunnallisen elämän tietoiselle erottamiselle on Ranskassa oma käsitteensä ”laïcité”, jonka lähin suomenkielinen vastine on sekularismi. Sana on asiayhteydestä riippuen käännetty sanoilla sekularismi, tunnustuksettomuus tai maallistuminen. Suom. huom.

Kolmanneksi, kun **tasa-arvon periaate** viedään liian pitkälle, se näyttää muuttuvan esteeksi omantunnonvapauden käytölle ja ilmaisemiselle, sen takaamisen sijaan.

Oikeudellisen tunnustamisen lisäksi olisi siis tarpeen, että yksilöt, ryhmät ja valtiot omaksuisivat uudelleen omantunnon- ja ilmaisunvapauden sekä niistä johtuvat periaatteet ja tavoitteet, jotta lain henki vastaisi sekä lain kirjainta että todellisuutta.

1. OMANTUNNONVAPAUDEN JA SANANVAPAUDEN OIKEUDELLINEN TUNNUSTAMINEN

Valtio ei voi ulottaa valtaansa omatuntoihin vaan päinvastoin sen tehtävänä on omatuntojen suojeleminen, kun ne ilmaisevat itseään sosiaalisessa ympäristössä.²

Perustavat oikeudelliset tekstit suojaavat omaatuntoa absoluuttisella tavalla, yksilöiden sisäinen minä säilyy täydellisen vapauden alueena. Ulkoinen minä puolestaan on valtion antaman vakuuden suojeluksessa ja toisaalta riippuvainen muista oikeutetuista intresseistä kussakin tilanteessa. Tämä valtiolle uskottu alue, eli julkisen tilan takaaminen tai rajoittaminen, on juuri tasapainotellun aluetta ja epäilemättä myös oikeudellisen kokeilun aluetta. Selvää on, että yhtälön periaatteessa tulee johtaa tulokseen, joka antaa vapaudelle niin suuren tilan kuin mahdollista.

A. Omantunnonvapaus, “nykyihmisten vapauksien perusta”: pakottamisen vastaisesta sopimuksesta oikeuden julistamiseen

Vapaus perusvapauksien risteyskohdassa

Omantunnonvapaus, ajatuksenvapaus ja uskonnonvapaus tarjoavat omalletunnon absoluuttisen vapauden. **Jean Morange** määrittelee käsitettä:

Monitahoinen ja monikerroksinen vapaus, joka sisältää vapauden uskoa tai olla uskomatta, omata filosofiaa tai moraalisia vakaumuksia, kehittää ideoita, ajatuksia tai mielipiteitä.³

Se antaa ihmisille myös vapauden ilmaista vakaumuksiaan yhteiskunnassa, koska jokaisella on oikeus edistää ajatuksiaan ilmaisemalla niitä ja oikeus muuttaa niitä, jottei kenestäkään tule entisten vakaumuksiensa vanki.

Tämä vapaus, joka suojaaa kaikenlaisia vakaumuksia, sallii ajatusten ”ulkoistamisen” julkisuudessa tai yksityisesti, yksilöllisesti tai yhteisöllisesti. Suojaamalla yksilöllisiä ja kollektiivisia mielipiteitä ja niiden ilmaisemista julkisella ja yksityisellä tasolla, se on demokraattisten yhteiskuntien moniarvoisuuden perusta. Vakaumusten ilmaisemisen vapaus ei tietenkään ole absoluuttinen ja sitä voidaan rajoittaa tietyin edellytyksin.

² Pierre-Henri PRÉLOT, *Libertés publiques*, Pariisi: Dalloz 2007.

³ Jean MORANGE, *Droits de l’homme et libertés publiques*, viides painos, PUF, kokoelmasta *Droit fondamental*, Pariisi: 2000, s. 204.

Perusoikeusasiakirjoissa ja oikeuskäytännössä uskonnonvapaudella on erityinen asema, koska se on omantunnonvapauden huipentuma. Uskonnonvapaus on omantunnonvapauden monimutkaisin muoto, koska uskonnollinen uskomus puhuttelee syvällä omassatunnossa. Se ohjaa uskovan uskonnollisia, poliittisia ja moraalisia vakaumuksia sekä tämän yksityistä, sosiaalista ja julkista käytöstä. Uskonnonvapaus takaa mahdollisuuden harjoittaa uskontoa yksityisesti ja yhteisöllisesti.

Tarve taata uskovien omantunnonvapauden rauhanomainen harjoittaminen on ehdottoman tärkeä ja kattaa monet muut vapaudet: vakaumusten ilmaisemisen vapaus, uskonnonvapaus, ope- tuksen vapaus, vapaus elää omien vakaumustensa mukaisesti, vapaus valita omien lasten koulutus, yhdistymisvapaus, vapaus syrjinnästä,⁴ jne. Uskonnonvapaus omantunnonvapauden muotona toimii siis omantunnon kunnioittamisen mittapuuna.

Valtion rajoituksesta yleisen oikeuden julistamiseen

Jotta voisimme nähdä, kuinka omantunnonvapaus on modernin ihmisoikeuskäsityksen taustalla, meidän täytyy palata vuoden 1598 Nantesin ediktiin, jonka 14 artikla painottaa, että:

Niin kutsutun reformoidun uskonnon jäseniä ei voida pakottaa tekemään mitään uskontonsa suhteen omaatuntoaan vastaan.

Ajatus yksilönvapaudesta juurtui omantunnon pakottamisen kiellosta, joka yhdessä omaisuuden suojelun tarpeen⁵ kanssa synnytti ihmisoikeusfilosofian.

Nantesin ediktin negatiivinen ja minimalistinen sanamuoto löytyy vuoden 1789 ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksesta, artiklassa 10, joka julistaa:

Kenenkään ei tule olla huolissaan uskonnollisista mielipiteistään, kunhan niiden ilmaisu ei häiritse lain asettamaa yleistä järjestystä.

Omantunnonvapaus sai Ranskassa varovaisen alkunsa suojana sorrolta tai pakolta eikä oikeuden julistamisena. Seuraava teksti ilmaisee Mirabeaun kreivin esittämät varaukset kansalliselle perustuslakikokoukselle:

Emme voi peitellä kipuamme siitä, että suvaitsemattomuuden idun tukahduttamisen sijaan kansalliskokous on ikään kuin asettanut sen varalle ihmisoikeuksien julistuksessa. Sen sijaan, että se olisi tunnustanut uskonnonvapauden yksiselitteisesti, se julistaa, että tällaisten mielipiteiden ilmaisemista voidaan estää, että kansalaiset voivat vastustaa tätä vapautta ja että laki voi rajoittaa sitä. Inkvisiittorit tukivat verisiä oppejaan samojen väärien, vaarallisten ja suvaitsemattomien periaatteiden kautta.⁶

⁴ Euroopan ihmisoikeussopimus, 10 artikla “sananvapaus”, 14 artikla “syrjinnän kieltö”, 11 artikla “kokoontumis- ja yhdistymisvapaus”, ensimmäisen lisäpöytäkirjan toinen artikkeli “La liberté de conscience des enfants et des parents, à l’encontre de l’État dans son rôle d’instructeur”. Tarkasteltavissa Euroopan neuvoston nettisivulla. Osoite: <http://conventions.coe.int/treaty/fr/treaties/html/005.htm> (sivua tarkasteltu 9. lokakuuta 2014).

⁵ Carl SCHMITT tukee tätä ajatusta kirjassaan *Théorie de la Constitution* (kokoelma Léviathan, Pariisi: PUF, 1993, s. 296), kuten myös Georg Jellinek (vrt. Theiry TAMBAUD, “Actualité de la pensée constitutionnelle de Georg Jellinek (1851-1911)”, *Revue du droit public*, n° 3, 2005, s. 722) mutta professori Stéphane Rials on kyseenalaistanut sen. Hänen mukaansa ihmisoikeuksien “teologinen matriisi” olisi omaisuus (vrt. *La Déclaration des droits de l’homme et du citoyen, Pluriel inédit* kokoelma, Pariisi: Hachette, 1988, s. 359).

⁶ Keskustelut 22. ja 23. elokuuta 1789

Vasta 9. joulukuuta 1902, kun kirkon ja valtion eron takaava laki astui voimaan, Ranska sai positiivisen omantunnonvapauden julistuksen. Sen ensimmäisessä artiklassa lukee seuraavasti:

Tasavalta takaa omantunnonvapauden. Se takaa vapauden harjoittaa uskontoa alla mainittujen yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi säädettyjen rajoitusten mukaisesti.

Toisen maailmansodan jälkeen, vastareaktiona totalitaaristen hallintojen julmuuksille, omantunnonvapauden julistus alkoi muotoutua. Ihmisoikeuksien perustekstit kirjoitettiin ja ne astuivat vähitellen voimaan Ranskassa, Euroopassa ja kansainvälisesti.

Ranskassa 27. lokakuuta 1946 säädetyssä perustuslaissa todetaan seuraavasti:

Sen jälkeen, kun vapaat kansat voittivat hallinnot, jotka yrittivät orjuuttaa ja halventaa yksilöä, Ranskan kansa julistaa jälleen kerran, että jokaisella ihmisellä on rotuun, uskontoon tai vakaumuksen katsomatta luovuttamattomat ja pyhät oikeudet. Se vahvistaa juhlallisesti vuoden 1789 ihmisoikeuksien julistuksessa annetut ihmisen ja kansalaisen oikeudet ja vapaudet sekä tasavallan laeissa tunnustetut peruseriaatteet. (Johdanto, kappale 1)

Ranskan 4. päivänä lokakuuta 1958 säädetyssä perustuslaissa säilytettiin vuoden 1946 johdanto-osa. Sen kuuluisa ensimmäinen artikla säätää seuraavasti:

Ranska on jakamaton, maallinen, demokraattinen ja sosiaalinen tasavalta. Se takaa kaikkien kansalaistensa tasa-arvon lain edessä, riippumatta näiden alkuperästä, rodusta tai uskonnosta. Ranska kunnioittaa kaikkia uskomuksia.

Tasavalta määrittelee itsensä omantunnon kunnioittamisen takaajana sopusoinnussa valtion maallisuuden kanssa ja ihmisten yhdenvertaisuuden lain edessä. Omantunnonvapaus, joka on henkilökohtainen vapaus, näkyy näin valtion velvollisuutena kunnioittaa kaikkia uskomuksia.

Kansainvälisellä tasolla, Yhdistyneiden kansakuntien johdolla, 10. joulukuuta 1948 hyväksytty ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus julistaa omantunnonvapauden ja sananvapauden:

Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.

(Omantunnonvapautta koskeva artikla 18)

Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.

(Sananvapautta koskeva artikla 19)

Nämä julistuksen artiklat saavat lainvoiman kansainvälisissä sopimuksissa,⁷ kuten kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa 16. joulukuuta vuonna 1966 (artiklat 18 ja 19 sekä lisäpöytäkirjat). Niitä sovelletaan eri konteksteissa, esimerkiksi 20. marras-

⁷ Julistus ei ole oikeudellisesti sitova. Se ei luo oikeuksia eikä siihen voida vedota tuomioistuinten edessä. Sen sijaan kansainväliseen sopimukseen voidaan vedota sen allekirjoittaneen valtion kohdalla. Se luo osapuolille oikeuksia ja velvollisuuksia. Se saattaa sopimukseen sitoutuneet valtiot vastuuseen YK:n elinten, kansainvälisten tuomioistuinten tai kansallisten tuomioistuinten edessä.

kuuta 1989 tehdyssä lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (14 artikla). Käytössä on mekanismeja, joilla valvotaan, että valtiot noudattavat YK:n sopimuksia.⁸

YK:n ihmisoikeusvaltuutettu ilmaisee asian seuraavasti:

Liittyessään kansainvälisten sopimusten osapuoliksi valtiot ottavat kansainvälisen oikeuden mukaisia velvoitteita ja velvollisuuksia kunnioittaa, suojella ja noudattaa ihmisoikeuksia. Velvollisuus kunnioittaa tarkoittaa, että valtioiden on pidättäydyttävä puuttumasta ihmisoikeuksiin tai rajoittamasta niitä. Suojelovelvollisuus edellyttää, että valtiot suojelevat yksilöitä ja ryhmiä ihmisoikeusloukkauksilta. Täyttämivelvollisuus tarkoittaa, että valtioiden on ryhdyttävä positiivisiin toimiin helpottaakseen perusihmisoikeuksien toteutumista.⁹

Euroopan tasolla Euroopan unioni ja sen jäsenvaltiot (joihin Ranska lukeutuu) ovat sitoutuneet ihmisoikeuksien kunnioittamiseen seuraavien sopimusten kautta: 25. maaliskuuta 1957 Euroopan unionin toiminnasta allekirjoitettu Rooman sopimus, joka korvattiin vuonna 2009 ratifioidulla Lissabonin sopimuksella; Euroopan unionin perusoikeuskirja (10 artikla) 7. joulukuuta 2000 sekä Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö.

Euroopan unionin jäsenvaltiona Ranska on allekirjoittanut 4. lokakuuta 1950 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn Euroopan yleissopimuksen ja on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön alainen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 9 on epäilemättä seikkaperäisin Ranskaa koskevista omantunnonvapauden määrittävistä teksteistä.

9 artikla — Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus

Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.

Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojelemiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.¹⁰

Ranskalaiset oikeudelliset lähteet ovat näin kehittyneet varovaisesta omantunnon pakottamista vastaan annetusta vakuutuksesta valtion vastuulla olevan yleismaailmallisen oikeuden julistamiseen.

Ihmisoikeuksien kehittyessä ranskalaiset kysymykset ovat myös kehittyneet, sillä yhteiskunta on siirtynyt tilanteesta, jossa katolinen kirkko oli vuoteen 1905 asti hallitsevassa asemassa tilanteeseen, jossa vallitsee uskonnollinen ja kulttuurinen monimuotoisuus maallistuneessa yhteiskunnassa.

⁸ Ihmisoikeuskomitea — Yleinen määräaikaisarviointi — Uskonnon- ja vakaumuksenvapautta käsittelevä erityisraportointi — Yksittäisiin kantelijoihin perustuen.

⁹ Artikkelin saatavilla ihmisoikeusvaltuutetun verkkosivulla. Ranskaksi: <http://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/InternationalLaw.aspx> (sivua tarkasteltu 8. lokakuuta 2014). Englanniksi: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalLaw.aspx> (luettu 3.1.2022).

¹⁰ Saatavilla Euroopan neuvoston verkkosivulta. <http://conventions.coe.int/treaty/fr/treaties/html/005.htm> (sivua tarkasteltu 9. lokakuuta 2014).

B. Lain käytöstä omantunnonvapauden takaamiseksi

Maallinen yhteiskunta, maallinen valtio ja omantunnonvapaus

Tällä hetkellä on syntymässä sekaannus yhteiskunnan maallistumisen, sekulaarin valtion ja omantunnonvapauden välille. Kuitenkin näiden kolmen asian johdonmukainen määrittelemine on mahdollista.

Omantunnonvapaus on demokraattisen ja pluralistisen yhteiskunnan peruspilari ja sitä tulee vaalia kaikkien ihmisten yhteisenä hyvänä. Jokaisella on mielipiteitä, vakaumuksia ja uskomuksia.

Yhteiskunnan asteittainen maallistuminen on vienyt yhteiskunnan tilanteesta, jossa yksi uskonto oli hallitsevassa asemassa tilanteeseen, jossa uskonnot, ateismi, agnostisismi, uskomukset ja mielipiteet, filosofiat ja eri kulttuurit toimivat rinnakkain voimatasapainossa, jossa valtio ei toimi välimiehenä. **Sekularisaation ei tulisi ottaa itselleen uutta valta-asemaa, ei edes ”neutraaliutta” tai uskomusten puutetta, mikä merkitsisi vähemmistöjen vaientamista.** On yhteiskunnan edun mukaista edistää omantunnonvapautta.

Valtion virallinen tunnustuksettomuus on periaate, jonka mukaan valtio pitää etäisyyttä uskonnoista ja pysyy kuitenkin omantunnonvapauden takaajana. Ranskan lakineuvoston (Conseil d'État) ¹¹ mukaan se lepää kolmen periaatteen varassa:

- valtion neutraalius (“valtion tunnustuksettomuus”: valtion uskonnon puute, yhteisen edun luomien siteiden puute uskonnon kanssa, virkailijoiden neutraalius, yhden uskomuksen etuoikeuden puute, ja kohtelun yhdenvertaisuus);
- Omantunnonvapaus (erityisesti uskonnon harjoittamisen vapaus);
- Pluralismin kunnioittaminen (kaikkien, myös vähemmistöjen uskomusten kunnioittaminen).

Sekularismi on maalliselle yhteiskunnalle sovelletun pluralistisen yhteiskunnan ja omantunnonvapauden takuu.

Oikeudellisen lainsäädäntötekniikan tasolla oikeuden tulee purkaa äärimmäinen jännite kahden vastakkaisen ajatuksen välillä:

- uskomus ei voi vapauttaa henkilöä tai ryhmää yleisistä oikeussäännöistä, sillä normit menettäisivät näin sitovuutensa;
- omantunnonvapauden todellinen kunnioitus merkitsee joissain tapauksissa erityisiä sääntöjä, eli poikkeuksia yleisiin oikeussääntöihin, ilman mitä joidenkin uskovien erityistilanteen huomiotta jättäminen johtaisi heidän omantunnonvapautensa loukkaamiseen.

¹¹ Conseil d'État, Rapport public 2004: jurisprudence et avis de 2003. Un siècle de laïcité. Pariisi: Ranskalaiset asiakirjat, maaliskuu 2004. <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/un-siecle-de-laicite-rapport-public-2004> Aiemmin saatavilla verkkosivulla www.ladocumentationfrancaise.fr

Dialektiikan periaatteiden perusteella on mahdollista ratkaista yhtälö normin ja tilanteeseen liittyvien etunäkökohtien välillä. Jännite voidaan purkaa periaatteiden tai normien hierarkisoinnin avulla: mikä on korkeimman arvon normi kyseisessä tilanteessa? Mikä on perustavanlaatuisin vapaus?

Suhteellisuusperiaattetta voidaan myös käyttää suosimaan ratkaisua tai sääntöä, joka rajoittaa vapautta vähiten.

Lopuksi, kohtuullisen mukautuksen käsite (amerikkalaisen ja kanadalaisen oikeuden käsite *reasonable accomodation* tai saksalaisen oikeuden käsite *praktische Konkordanz*) sallii poikkeuksen yhteiselle säännölle, jos se ei vaikuta kielteisesti yleiseen etuun ja jos kyseessä on välttämättömyys uskovalle. Ranskassa tämä käsite on otettu vastahakoisesti vastaan, sillä se sekoitetaan usein yleisestä laista poikkeavaan etuoikeuteen. Se perustuu suoraan perusvapauden takaamiseen, mikä on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa, mutta on edelleen hämärän peitossa tai väärinymmärretty. Tästä huolimatta kyseessä on yksi keinoista, joilla voidaan sovittaa yhteen normin sitovuus ja vapauden suojelun välttämättömyys ja pragmaattisuus.

Maallisella valtiolla on siis oikeudellisten keinojen kirjo omantunnonvapauden takaamiseksi¹² ja joissakin tapauksissa sen rajoitusten perustelemiseksi.

Keinoja omantunnonvapauden takaamiseksi

Omantunnonvapaus, erityisesti sen uskonnollisessa ulottuvuudessa, edellyttää valtiolta toimia, pidättäytymistä ja ratkaisuja, joihin liittyy suojatoimia, jotta voidaan varmistaa vapauden maksimaalinen ulottuvuus.

1. Toimet

Valtion on oikeudellisia normeja kehittäessään varmistettava, että positiivinen oikeus kunnioittaa omantunnonvapauden vaatimuksia tai ainakin minimoii niiden loukkaukset. Tämä **edellyttää selkeiden lakien tunnistamista, jotka todennäköisesti loukkaavat omantuntoa, ja asianmukaisten mekanismien suunnittelua ristiriitojen ratkaisemiseksi.**

Laissa voidaan tällöin säätää yksilöllisestä poikkeuksesta sen henkilön hyväksi, joka esittää omantunnonsyihin perustuvan vastalauseen. Kyseessä on mekanismi, joka luo omantunnonsyiden perusteella toimivan poikkeusjärjestelmän. Tätä voidaan soveltaa erityisin edellytyksin normin pakottavuuden välttämiseksi tai sen mukauttamiseksi. Tämä järjestely vaatii lain. Tästä on kyse omantunnonsyihin perustuvassa kieltäytymisessä lääketieteellisellä alalla.

Kun laki on vaiti, tuomarin on tulkittava normia rakentavasti omantunnonvapauden hyväksi tai kahden ristiriitaisen normin yhteen sovittamiseksi. Sanonta “vapaus on periaate, sen rajoittaminen on poikkeus” pätee kaikkiin oikeudellisiin tulkintoihin.

¹² Francis MESSNER, Pierre-Henri PRÉLOT ja Jean-Marie WOEHRLING (ed.) *Traité de droit français des religions*. 2. painos. Pariisi: LexisNexis, 2013, s. 720-.

Ranskan lakiasianneuvosto (Conseil d'État) on näin löytänyt ratkaisuja, jotka mahdollistavat yksittäisten ja tapauskohtaisten lupien myöntämisen oppilaiden poissaololle uskonnon harjoittamisen tai uskonnollisen juhlapäivän vieton takia.

Jotta valtio voi sallia vapauden tosiasiallisen käyttämisen, se voi järjestää erityisiä suojelutoimia. Valtion maallisuus ei estä valtiota luomasta erityisiä järjestelyjä uskonnonvapauden edistämiseksi, kuten perustuslakineuvoston ja lakineuvoston¹³ viimeaikaiset oikeuskäytännöt ovat muistuttaneet. Uskonnonharjoittamisen vapautta suojellaan siis tiettyjä toimintoja, kuten pappeja,¹⁴ pitkäaikaisia vuokrasopimuksia,¹⁵ hautausmaiden tunnustuksellisia alueita tai eläinten rituaaliteurastamoina koskevien erityisjärjestelyjen kautta.

2. Pidättäytyminen

Valtiolla on pidättäytymisvelvollisuus. Sen **ei tule sekaantua uskomuksiin, koska uskonnoilla on opillinen ja järjestyksellinen autonomia. Valtio ei voi tunnustaa tai laillistaa uskomuksia eikä taistella niitä vastaan.**

Valtion tulee kunnioittaa jumalanpalvelusten järjestämisen vapautta. Tämä antaa uskovien ryhmille autonomian järjestäytymisen, toimintatapojen ja sisäisen kurin suhteen. Kaiken tulee kuitenkin kunnioittaa yleistä järjestystä. Tunnustukselliset järjestöt sisältyvät väistämättä mukaan, koska niiden päämääränä on uskonnollisten vakaumusten edistäminen tai puolustaminen. Uskonnollisista opeista johtuen uskontojen parissa esiintyy tiettyjä loukkaavia sääntöjä (esimerkiksi koskien työntekoa, tasa-arvoa tai seksuaaliseen suuntautumiseen, ikään tai sukupuoleen liittyvää syrjimättömyyttä).

Valtion tulee ottaa uskonto huomioon, välineellistämättä sitä tietyn uskomuksen puolustamiseen tai vastustamiseen. Tältä osin lahkonomaisien liikkeiden vastainen taistelu Ranskassa on usein ollut ongelmallista. Valtion on vaikea olla neutraali toiminnassaan. Maallinen valtio ei voi luoda oikeudellista määritelmää "lahkolle". Yleisessä lainsäädännössä määriteltyjen rikosten huomioon ottaminen tulisi olla ainoa tapa estää tai tukahduttaa aikuisten tai lasten omantunnonvapautta vastaan toimivat ryhmät ja ihmiset.

Valtion tulee myös *pidättäytyä uskomusten määrittämisestä*. Maallisella **valtiolla ei ole periaatteessa ideologista agendaa. Sen tulee kunnioittaa kansalaistensa omantunnonvapautta, erityisesti julkisissa palveluissa, kuten kansallisessa koulutuksessa, terveydenhoidossa, oikeusasioissa yms.** Militantti uskonnollinen valtio, samoin kuin militantti uskonnon vastainen valtio, ei ole siis enää maallinen valtio. Valtion täytyy pidättäytyä kaikesta kansalaistensa indoktrinoimisesta.

¹³ Lakiasianneuvosto (Conseil d'État), 19. heinäkuuta 2011; perustuslakineuvosto, tammikuu 2013.

¹⁴ 9. joulukuuta 1905 säädetyssä laissa (2 artikla) säädetään kappalaisista yläkouluissa, lukioissa, vankiloissa, kasarmeissa ja sairaaloissa.

¹⁵ Lakiasianneuvosto (Conseil d'État), 19. heinäkuuta 2011: pitkäaikainen vuokrasopimus on yksinkertainen poikkeus 9. joulukuuta 1905 lain toisessa artiklassa säädetyistä jumalanpalvelusten julkista tukemista koskevasta kiellosta. Tämä kieltä on luonteeltaan lainsäädännöllinen eikä perustuslaillinen, sillä vuoden 1905 laki sisältää itsekin poikkeuksia (19 ja 13 artikla).

3. Rajoituksia

Omantunnonvapaus tulee kuitenkin sovittaa yhteen kaikkien niiden etujen kanssa, joista valtio on vastuussa. Omantunnonvapautta voidaan siten heikentää tai rajoittaa yleisen edun tai muiden samantasoisten perusvapauksien vaatimusten vuoksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus esittää omantunnonvapauden rajoittamiseen liittyen kolmiportaisen kriteerin (9 artikkele, § 2):

- rajoituksen täytyy perustua lakiin, mikä edellyttää demokraattista prosessia ja ennakoitavuutta;
- rajoituksen täytyy olla välttämätön eikä sattumanvarainen tai poliittisesta tahdosta riippuvainen;
- rajoituksen täytyy palvella tiettyä tarkkaan määriteltyä tavoitetta: yleistä turvallisuutta, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalisen suojelemista, tai toisten oikeuksien ja vapauksien suojelemista.

Ajankohtaiset keskustelut islamilaisen hunnun käyttämisestä koulussa tai työpaikoilla, uskontojen julkisesta ilmentämisestä (rukous kaduilla, evankeliointi, katutapahtumat), uskonnollisiin tiloihin pääsystä tai seksuaalimoraalia, elämän alkua, perhettä tai tieteellisen kehityksen etiikkaa koskevien mielipiteiden julkisesta ilmaisusta eivät tiivisty mielipidekyselyihin. **Omantunnonvapautta ei voida rajoittaa yleisen mielipiteen, hallitusten poliittisen tahdon, ajankohtaisten tapahtumien, mielipiteiden tai uskontojen suosion mukaan.**

Nämä kysymykset tulee ratkaista perusvapauksien valossa. Ihmisoikeudet ja niihin vetoaminen ihmisten tärkeimpien etujen suojelijana on tae, josta maksettiin kova hinta toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen, jotta ne suojaisivat demokratioita tyrannian ja totalitarismin vaaroilta.

Nyky päivänä vaaditaan toistuvasti uusia lakeja, joilla rajoitetaan uskonnonvapautta.

Tarve löytää virallisia ratkaisumalleja on korvannut joustavuuden, käytännönläheisyyden ja tilannekohtaiset ratkaisut, joissa paikalliset ongelmat ratkaistiin neuvottelemalla tai harkitsemalla vaatimuksia oikeasuhtaisella tavalla yksilöiden vapauden mahdollisimman vähäiseksi rajoittamiseksi. Tästä todistavat uskonnollisten symbolien käyttöä koskeva laki kouluissa,¹⁶ vaateet uudesta laista joka säätelisi uskontoa työpaikoilla Baby Loup -tapauksen jälkeen ja vaateet laiksi, joka koskisi kouluretkien satunnaisia avustajia.

Ranskassa jännite näyttää perustuvan siihen virheelliseen oletukseen, jonka mukaan yksilöiden ja ryhmien uskonnollinen neutraalius on parempi tapa elää yhdessä erilaisuutemme kanssa kuin se, että hyväksyisimme erilaisuuden tai sen ilmenemisen. Tästä nousee pakonomainen oikeudellisen turvan tavoittelu uskontojen alueella. Sekularismin seurantakeskuksen perustaminen on osoitus tästä kiintopisteiden kadottamisesta, ei pelkästään valtion tasolla sekularismin kunnioittamisen osalta, vaan myös yhteiskunnan tasolla. Vuodesta 2013 lähtien tämä seurantakeskus on muistuttanut laista ja painottanut asiakirjoissaan omantunnon-, ajatuksen- ja uskonnonvapauden ensisijaisuutta ja vapauksien rajoitusten oikeudellista kehystä. Tämä merkitsee, että ihmisiä tulisi opettaa

16 Vrt. Artikla L141-5-1 koulutuslainsäädännöstä. Saatavilla Legifrance-verkkosivulla.

<http://www.legifrance.gouv.fr> (sivua tarkasteltu 10. lokakuuta 2014).

yksilön vapauden ensisijaisuudesta rajoituksiin nähden, oli kyse sitten valtion maallisuuden nimissä asettamista rajoituksista tai tilanteen pakosta asetetuista rajoituksista yksityisessä elämässä.

Maallistuneella yhteiskunnalla on heikko ymmärrys uskonnosta. Se vaikuttaa käsittelevän sitä nykyisin lähinnä uskonnon hylkäämisen tai sen vaientamisen näkökulmasta. Tämä reaktio on paradoksaalinen: luonteeltaan maallistuneen yhteiskunnan tulisi hyväksyä kaikki mielipiteet ja uskomukset ennakkoluulottomasti ja sallia niiden vapaa liikkuvuus sekä julkisesti että yksityisesti.

2. OMANTUNNONVAPAAUS JA SANANVAPAAUS, HAURAS TASAPAINO MAALLISTUMISEN AIKANA

Maallistuneessa yhteiskunnassa vapauksien kunnioittamista tulee seurata tarkkaan. Käsittelemme tässä nykyajan suuntauksia ja haastamme välttämään huomaamattoman siirtymän pluralismista konformismiin, demokratiasta enemmistön tyranniaan, valtion maallisuudesta kansalaisyhteiskunnan ”neutralointiin”, ihmiskunnan universalismista egalitarismiin. Tällainen siirtyminen johtaisi väistämättä vapauden tukahduttamiseen.

A. Pluralismi vai konformismi?

Nykypäivän konformismi (mukautuminen) pyrkii tasoittamaan mielipiteen ilmaisun ja heikentämään vähitellen omantunnon- ja ilmaisunvapautta. Paluu pluralismin puolustamiseen on toivottavaa.

Ilmaisurikoksesta ajatusrikokseen

Ilmaisunvapaudella on tapana rajoittaa arkaluonteisissa eettisissä kysymyksissä, kuten seksuaalimoraalikäsitystä (erityisesti homoseksuaalisuutta, biseksuaalisuutta tai sukupuolta), avioliittoa, vanhemmuutta tai elämän alkua ja loppua koskevilla kysymyksillä.

Ilmaisunvapautta jarruttaa oikeudellinen epävarmuus, joka liittyy ”ilmaisurikosten” — kunnianloukkaus, herjaus, syrjivät kommentit¹⁷ — soveltamiseen. Syytetäänkö meitä tai haastetaanko meidät oikeuteen, jos ilmaisemme henkilökohtaisen poikkeavan mielipiteemme näistä arkaluonteisista aiheista? Jos emme ole varmoja, vaikenemme varmasti mieluummin.

¹⁷ Lehdistönvapaudesta 29. heinäkuuta 1981 annetussa laissa, jota täydennettiin 30. joulukuuta 2004 annetulla lailla, III osastossa ”Seksistisellä tai homofobisella tavalla syrjivien huomautusten torjunnan tehostaminen” ja rikoslain pykälissä R624-3, R624-4 ja R625-7; syrjinnän torjunnan osalta rikoslain pykälässä 225-1 ja sitä seuraavissa pykälissä 222-18-1, 132-77 rankaistetaan sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvasta syrjinnästä ja tehdään tästä raskauttava asianhaara rikoksissa ja rikkomuksissa.

On huolestuttavaa, että niin kutsuttuja vihapuhelakeja (“hate speech laws”) käytetään ilmaisurikosten sijasta ”ajatusrikosten” vakiinnuttamiseksi. Ranskassa esimerkkinä tästä on kansanedustaja Vannesten¹⁸ tapaus.

Näihin lakeihin sisältyy kaksi vaaraa ilmaisunvapaudelle.

1. Oikeudellinen epävarmuus: tämä nousee tiettyjen rikosten, kuten esimerkiksi kunnianloukkauksen tai syrjivien ilmauksien objektiivisen määritelmän puutteesta. Rikoksen olemassaolon arviointi on huomattavan subjektiivista. Se riippuu tavasta, jolla “uhri” koki tai tulkitsi puheen tai ilmaisun enemmän kuin objektiivisista faktoista (yleisen järjestyksen häirintä, aineellinen vahinko, väkivalta tai siihen yllyttäminen jne.).
2. Välineellistämisen mahdollisuus: kenttä on näin suhteellisen vapaa “uhrille”. Kun tähän lisätään erilaisten etujärjestöjen käynnistämät menettelyt tietyn ryhmän puolustamiseksi, paine on merkittävä. Huolimatta syyttömyysolettamasta tai oikeudenkäynnin voitosta, kuinka syytetty voi toipua tällaisesta menettelystä aiheutuvista mediavaikutuksista tai taloudellisista ja inhimillisistä seurauksista? Onko mielipiteen ilmaiseminen tämän arvoista?

Ilmaisunvapaus edellyttää mielipiteiden ilmaisun takaamista julkisesti ja yksityisesti, vaikka ne olisivatkin vähemmistön mielipiteitä tai jopa häiritseviä. Ennaltaehkäisevä vaikutus, joka nousee virkavallan pelosta, rangaistuksen uhan, ilmiannon tai halventamisen ilmapiirin takia, on ilmaisunvapautta rajoittava tekijä. Se synnyttää pluralismille ja vapaalle ilmaisulle haitallisen itsensuurin ja luo tilaa mielipiteiden ilmaisun “moralisoinnille”.

“Julkisen moraalin” vaarallisesta käytöstä

Olisi huolestuttavaa, jos yleisen järjestyksen käsitys, sen “julkisen moraalin” ulottuvuudessa, kehittyisi niin, ettei enää olisi sallittua ilmaista vähemmistössä olevia mielipiteitä tai vakaumuksia, joita sen hetken hallitus ei tue.

Pierre-Henri Prélot’n luoma yleisen järjestyksen määritelmä esittelee tämän vaaran erinomaisen selkeästi:

Toisaalta kun käytäntö tai toiminta, oli se uskonnollinen tai ei, on ristiriidassa vallitsevien yhteiskunnallisten tunteiden tai arvojen kanssa, yleiseen järjestykseen vetoaminen on ensisijainen keino tämän estämiseksi...on siis olemassa todellinen vaara, että yleisen järjestyksen kautta oikeusjärjestelmä pyrkii itse asiassa asettamaan tietynlaisen käsityksen yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja ihmisten välisistä suhteista tai ihmisestä ja hänen itsemääräämisoi-keudestaan (ajattelemme tässä yhteydessä valintoja bioetiikan alalla) ja näin ollen viime kädessä tietynlaisen normatiivisen moraalin kaikille sellaisille alueille (yksityiselämä, uskonto, avio-

¹⁸ Tammikuussa 2006 poliitikko Christian Vanneste tuomittiin maksamaan 12 000 euroa sakkoa homoseksuaalisen käytöksen arvostelusta. Hän esitti kansalliskokouksessa ja myöhemmin tiedotusvälineissä kommentteja, joiden mukaan heteroseksuaalisuus on moraalisesti homoseksuaalisuutta parempi. Kolme aktivistijärjestöä haastoi hänet oikeuteen. Kansanedustaja Vanneste tuomittiin ensimmäisessä oikeusasteessa ja muutoksenhakuoikeudenkäynnissä 29. heinäkuuta 1881 säädetyn lehdistönvapaudenlain rikkomisen vuoksi. Lokakuussa 2008, melkein neljä [sic] vuotta kestäneen oikeuskäsittelyn jälkeen, kassaatiotuomioistuim kumosi muutoksenhakutuomion, koska se arvioi, että ilmaisunvapautta ja lehdistönvapautta koskevaa lakia ei oltu sovellettu oikein. Kts. Cour de Cassation, criminel, Chamber Criminel kassaatiotuomioistuim, rikosoikeudellinen, rikosoikeudellinen jaosto, 12. marraskuuta 2008, pourvoi n° 07-83.398. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000019772048/> (sivua tarkasteltu 10. lokakuuta 2014).

liitto, perhettä koskevat asiat, vapaa itsemääräämisoikeus), jotka kuuluvat ennen kaikkea vapaan omantunnon alueelle. (Pierre-Henri Prélot, Dictionnaire du Droit des religions)

Demokratiassa on välttämätöntä suosia mielipiteiden ja vakaumusten pluralismia sekä niiden julkista ilmaisua konformismin sijaan. Olisi suotavaa varmistaa parempi oikeusturva yksilöille ja ryhmille, jotta voisimme välttää siirtymisen ilmaisurikoksesta ajatusrikokseen. Olisi tarkoituksenmukaista pidättäytyä käyttämästä yleisen järjestyksen käsitettä keinona vakiinnuttaa moraalinen korrektius, joka on vastakohta omantunnonvapauden kunnioittamiselle.

Onko omatunto demokratian suojeluksessa vai onko se enemmistön uhri?

Demokratia järjestää yhteiskunnan periaatteessa enemmistön valitseman normin mukaan (parlamentti äänestää laeista). Vähemmistö mukautuu siis normiin. **Ihmisoikeudet ja perusvapaudet luovat kehyksen sille, ettei enemmistö sorra vähemmistöä käyttäen demokratian periaatetta väärin.** Kun laki käsittelee alueita, jotka liittyvät omantunnon alueisiin, sen täytyy varautua kunnioittamaan omantunnonvapautta ja järjestää asiat sen mukaan. Muuten omastatunnosta tulee enemmistön uhri sen sijaan, että se olisi demokratian suojeluksessa.

Tässä yhteydessä tarkastellaan kahta aluetta, joilla omaatuntoa tulisi suojella: lääketiedettä, joka liittyy elämäntähtäykseen, sekä avioliittoa ja vanhemmuutta, jotka liittyvät käsityksiin seksuaali-etiikasta ja perhe-etiikasta.

Lääketieteen alalla lääkintähenkilöstöä ja avustavaa hoitohenkilöstöä (lääkärit, sairaanhoitajat, hoitajat, ensihoitajat, farmaseutit, terapeutit jne.) voidaan vaatia osallistumaan hoitoihin tai tekoihin, joihin liittyy omantunnonkysymyksiä, esimerkiksi raskauden vapaaehtoinen keskeyttäminen, sterilisaatio, lääketieteellisesti avustettu lisääntyminen, elämän lopussa olevien potilaiden hoitoon käytettävät keinot tai jopa eutanasia, ehkäisyvälineiden määrääminen, tai alkioiden tutkimus ja alkioiden kantasolututkimus. Tämän hetken huolenaiheisiin kuuluu lakiehdotus, joka koskee tietoista valinnanvapautta saada ihmisarvoinen elämän loppu lääketieteellisen avun kautta.

Ranskan kansanterveyslaki¹⁹ mahdollistaa omantunnonsyihin perustuvan kieltäytymisen mutta lait eivät kata kaikkia nykyhetken lääkintähenkilöstön tai avustavan hoitohenkilöstön huolenaiheita. Käytännössä vertaispainetta on havaittavissa. Laajempi omaatuntoon liittyvä lauseke lääketieteen alalla voisi suojata hoitohenkilöstön omantunnonvapautta aiempaa paremmin. Laillista omantunnonsyihin perustuvaa kieltäytymistä tulisi pitää myönteisenä asiana, perustavanlaatuisen vapauden käyttämisenä. Hoitohenkilöstön ja potilaiden tiedon lisääminen asian tiimoilta vaikuttaa tarpeelliselta.

Avioliiton tiimoilta 17. toukokuuta 2013 säädetty laki sallii kahden samaa sukupuolta olevan henkilön siviilivihkimisen Ranskassa. Tämä toi Ranskan lainsäädäntöön uuden käsityksen avioliiton instituutiosta.²⁰ Tämä näkemys ei ole kaikkien yhteisesti jakama.

¹⁹ Artiklat 2212–8 (vapaaehtoinen raskauden keskeytys), 2123-1 (sterilointi) ja 2151-7-1 (alkio- ja alkionsolututkimus).

²⁰ Siviililain artikla 143 ja sitä seuraavat artiklat

Lakia vastustettiin Ranskassa laajasti. Eriävää mielipidettä ovat ilmaisseet Manif pour tous -kansanliike, kansalaisyhteiskunnan erilaiset viralliset kannanotot²¹ ja uskontojen edustajat,²² joihin CNEF²³ kuuluu. Tämä avioliittokäsitys oli vastoin monen ranskalaisen omaatuntoa. He elävät nyt uudessa oikeudellisessa kontekstissa, joka vaatii heidän ajatuksen-, omantunnon-, uskonnon- ja ilmaisunvapautensa suojaamista. Heihin kohdistuu tiettyä painostusta tiedotusvälineiden, politiikan tai yhteiskunnan taholta. He saattavat myös pelätä syytteiden nostamista, jos ilmaisevat erimielisyytensä tai ovat kieltäytyneet edistämästä uudenlaista avioliittoa.

Tasavallan presidentti François Hollande oli kuitenkin ennakoanut, että omantunnonvapautta tuli suojella tässä tapauksessa. Hän sanoi Ranskan kaupunginjohtajien kokouksessa pitämässään puheessaan 20. marraskuuta 2012, että “lakia tulisi soveltaa kaikkiin omantunnonvapautta kunnioittaen”.²⁴

Vaikka eduskunnan enemmistö hyväksyi lain, joka avaa avioliiton samaa sukupuolta oleville pareille, se ei voi riistää yksilöiltä heidän omantunnonvapauttaan avioliiton kaltaisen perustavanlaatuisen instituution suhteen. Kaupunginjohtajille tulisi laatia omantunnonvapauden takaava lauseke ja yksilöiden omantunnonvapauden kunnioitus samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliittojen solmimisen suhteen tulisi näin taata. Mahdollisesti aiheutuneet seuraamukset tulisi kumota. Tämä laki, jota puolustettiin pyrkimyksellä ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä, kunnioittaisi näin yhtä lailla myös ihmisten omantunnonvapautta.

B. Valtion neutraalius vai yhteiskunnan neutralointi?

Ranskalainen yhteiskunta vaikuttaa kärsivän kiintopisteiden kadottamisesta, mikä johtuu tunnustuksettomuuden (laïcité) käsitteen liiallisesta käytöstä poliittisella tasolla ja tiedotusvälineissä. Tunnustuksettomuutta, ja näin ollen vakaumusten “neutralointia”, vaaditaan myös sen soveltamisalan ulkopuolella.

Laaja-alaisesta tunnustuksettomuudesta

Julkisten keskustelujen kautta on kehittymässä laajaulotteista tunnustuksettomuutta, joka ei rajoitu enää vain valtioon vaan koskee myös yksilöitä ja yksityisiä suhteita.

21 Moraalitieteiden ja valtiotieteiden akatemian (L'Académie des sciences morales et politiques) kanta, perhe-etuuskassan (Caisse Nationale des Allocations Familiales) kanta. Lue myös Éric Martin'n “La lettre de 170 juristes aux sénateurs + les noms des signataires”, Nouvelles de France, 16. maaliskuuta 2013.

<http://www.ndf.fr/poing-de-vue/16-03-2013/document-la-lettre-de-170-juristes-aux-senateurs-les-noms-des-signataires#.VDezp9SG8xY> (sivua tarkasteltu 10. lokakuuta 2014).

22 Ranskan islamilainen neuvosto, katolinen kirkko, Ranskan protestanttinen liitto.

23 CNEF, lehdistötiedotteet 13/09/12, 11/10/12, 9/01/13 ja 22/05/2013.

<http://www.lecnef.org/component/content/article/123-cnef-infos/prises-de-position/108-communications-de-presse> (sivua tarkasteltu 10. lokakuuta 2014).

24 Artikkelisi asiasta verkkosivustolla:

<http://www.publicsenat.fr/lcp/politique/mariage-homo-hollande-reconnait-libert-conscience-des-maires-335721> (sivua tarkasteltu 10. joulukuuta 2014).

Tästä oli kyse, kun Ranskassa käsiteltiin huivin käyttämistä koulussa. Conseil d'État²⁵ ratkaisi asian ensin vapaamielisesti, sitten rajoittamalla omantunnonvapautta 15. maaliskuuta 2004 annetussa laissa. Tämä laki kielsi kouluista uskonnollisten symbolien käytön, jos nämä osoittavat näkyvästi uskontoon kuulumisen. Tämä neutraaliuden vaatimus yksityisissä suhteissa näkyy julkisissa keskusteluissa, jotka koskevat uskontoa työpaikoilla, kouluretkillä avustavia vanhempia tai (jopa yksityisiä) varhaiskasvatuspalveluja.

Tämän hetken suuntaus on siirtyä valtion ja oikeussubjektien välisten vertikaalisten suhteiden problematiikasta yksityishenkilöiden välisiin horisontaalisiin suhteisiin. Olemme siis todistamassa luonteeltaan uskonnollisen intersubjektiiivisen kiistan kehittymistä. Tässä kiistassa valtio toimii yksityisten riitojen tuomarina. Tuomioistuimet pyrkivät löytämään johdonmukaisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat jäsenneilyn oikeuskäytännön ja oikeusturvan synnyn. Oikeusoppi puolestaan pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen luomalla ranskalaisen uskonto-oikeuden, joka on suunniteltu uudeksi oikeudenalaksi ja joka nousee perusperiaatteista.

Jotkut vaativat uusia lakeja tälle tai tuolle alalle. Positiiviseen oikeuteen sisältyy kuitenkin lukuisia suoja mekanismeja, joista tulisi pyrkiä viestimään laajemmin.

Itse asiassa, jotta keskustelun ehdot voidaan määritellä asianmukaisesti, meidän tulee huomioida kaksi oikeudellista seikkaa. Toisaalta on ymmärrettävä sekularismin periaatteen soveltamisala ja toisaalta omantunnonvapauden oikeudelliset rajat yksityisten suhteiden alueella. Lain ja omantunnonvapauden liittyvien kysymysten parempi ymmärtäminen auttaisi varmasti yleistä mielipidettä, tiedotusvälineitä ja poliitikkoja välttämään uskovien leimaamisen, konformismin nousun ja yhteiskunnan asteittaisen neutralisoitumisen ansat.

Viime vuosina Ranskan korkeimmat oikeusistuimet ovat joutuneet käsittelemään tapauksia, jotka koskevat tunnustuksettomuutta ja sen soveltamisalaa tai puolueettomuusvaatimuksen soveltamista yksityisoikeudellisiin suhteisiin: perustuslakineuvosto (konkordaatista tammikuussa 2013), Conseil d'État (heinäkuussa 2011 joulukuun 9. päivänä 1905 annettuun lakiin sisältyvästä periaatteesta, jonka mukaan uskonnollisia ryhmiä ei saa tukea, ja siitä tehdyistä poikkeuksista sekä uskonnollisten ryhmien käyttämistä kunnallisista tiloista) ja kassaatio tuomioistuimien (maaliskuussa 2013 ja kesäkuussa 2014 CPAM:n ja Baby Loup'n tapauksissa, jotka käsittelivät huivin käyttöä työpaikalla). Kaikki ovat omaksuneet kantoja, jotka perustuvat tiukkaan käsitykseen maallisuuden periaatteen soveltamisalasta. Tätä kantaa on joskus ymmärretty väärin, vaikka se on täydellisen liberaali (tukee maksimaalista vapautta).

Oikeudellisella tasolla Ranskan laki asettaa selvät rajat tunnustuksettomuuden periaatteelle. Siinä erotetaan toisistaan valtion ja oikeussubjektien väliset suhteet, jotka kuuluvat valtion puolueettomuuden piiriin, ja toisaalta yksityishenkilöiden väliset suhteet (yksityishenkilöt tai oikeushenkilöt), jotka eivät kuulu maallisuuden sekularismin (laïcité) soveltamisalaan. Yksityisoikeudellisiin suhteisiin sovelletaan yleisiä oikeussääntöjä ja käytetään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan kolmivaiheista testiä.

²⁵ Conseil d'État, 27. marraskuuta 1989 annettu lausunto ja oikeuskäytäntö vuoteen 2004 asti.

Erinomainen esimerkki: Baby Loup -tapaus

Baby Loup -tapaus ja kassaatioituomioistuimen täysistunnon päätös 25. kesäkuuta 2014 havainnollistaa näitä keskusteluja parhaiten. Tässä tapauksessa eräs yksityisen päiväkodin, eli yleishyödyllisen yhdistyksen työntekijä ei hyväksynyt irtisanomistaan, joka johtui siitä, että hän halusi käyttää islamilaista huntua. Irtisanominen perustui sisäisen ohjeistuksen rikkomiseen, joka edellytti kaikkia yhdistyksen jäseniä (kahdeksantoista työntekijää, jotka tekivät työtä suoraan lasten kanssa) olemaan sekulaareja ja neutraaleja.

Tämä tapaus ei suinkaan ollut vain yksinkertainen ristiriita hunnun käytöstä työntekijän ja työnantajan välillä vaan, se kosketti ensisijaisesti työntekijöiden omantunnonvapautta ja sen rajoituksia yksityissektorilla.

Tässä suhteessa tuomioistuin muistutti, että tapaus on maallisuuden soveltamisalan ulkopuolella: sekularismin periaatetta ei sovelleta sellaisiin työntekijöihin, joiden yksityiset työnantajat eivät johda julkista palvelua. Kyseinen tapaus oli aivan eri kuin 19. maaliskuuta 2013 käsitelty tapaus, joka kosketti CPAM -sairausvakuutuskassaa (Caisse primaire d'assurance maladie) ja jossa tuli soveltaa maallisuuden periaatetta, koska CPAM osallistui julkisen palvelun tuottamiseen. Kassaatioituomioistuin on laittanut pisteen yrityksille ulottaa sekularismin periaate koskemaan yksityisiä lastenhoitolaitoksia. Vaikka ne pyrkisivätkin yleishyödylliseen tavoitteeseen ja saisivat julkisia avustuksia, ne eivät osallistu julkiseen palveluntuotantoon eikä maallisuuden periaate ole sovellettavissa niihin. Sekularismin henkilökohtaisen omantunnonvapauden rajoitukset eivät siis päde tässä yhteydessä.

Tuomioistuin soveltaa näissä tapauksissa työlainsäädännön nykyisiä kriteerejä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan kolmiportaisen testin mukaisesti arvioidakseen päiväkodin ohjesäännön laillisuutta. Näin se arvioi, onko uskonnon ilmaisunvapauden rajoittaminen riittävän täsmällistä, perusteltua tehtävän luonnetta ajatellen ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden.

Päätöksessä voi kuitenkin pitää valitettavana rajoituksen yleisluontoisuutta, kun se koskee vain sisäistä ohjeistusta. Jättikö tuomioistuin oven auki joustavalle ilmaisulle, joka loitontuu kriteeristä, että asioita ratkotaan työpaikkakohtaisesti ja tehtävän luonne huomioiden?

Tuomioistuin tarkisti kuitenkin, että kassaatioituomioistuin oli arvioinut sisäisen ohjeistuksen täsmällisyyttä ja ottanut huomioon henkilöstön pienen koon (18) sekä sen, että kaikki olivat tekemisissä lasten kanssa. Näin ollen yritysten, jotka pyrkivät asettamaan sisäisissä ohjeistuksissaan rajoituksia omantunnon-, ajatuksen- ja uskonnonvapaudelle, täytyy muistaa tarkentaa rajoitusten soveltamisalaa henkilöstön, tehtävien ja tavoitteiden mukaisesti. Käräjätuomarit tulevat valvomaan tätä huolella.²⁶

²⁶ Tuomioistuin jarruttaa näin yrityksiä, jotka haluaisivat, yrityksen yhtenäisyyden varmistamiseksi, selvittää tämän kysymyksen määräämällä työjärjestyksissään kaikkien työntekijöidensä neutraaliuden, ilman poikkeuksia (työlainsäädännön sääösten vastaisesti). Tämä minimalistinen vaihtoehto yksilöiden vapauksien suhteen tulee varmasti jonain päivänä tuomarien tutkittavaksi. Useat lehdet, kuten L'Express, ovat esimerkiksi raportoineet Paprec-yhtiön aloitteesta.

http://www.lexpress.fr/emploi/gestion-carriere/religion-au-travail-paprec-l-entreprise-qui-joue-avec-le-feu_1322751.html

(Sivua tarkasteltu 10.12.2014).

Lopuksi, tuomioistuin takaa työntekijöille paremman oikeudellisen turvan selittämällä ideologisesti suuntautuneen yrityksen ajatuksen. Ideologisesti suuntautuneen yrityksen asema, joka sallii työnantajan taholta tiukempia omantunnonvapauden rajoituksia työntekijöille, voidaan antaa vain yrityksille, joiden päämäärä on “edistää tai puolustaa uskonnollisia, poliittisia tai filosofisia uskomuksia”. Näin ollen se, että päiväkotipalvelu kansaa ilman poliittiseen tai uskonnolliseen mielipiteeseen perustuvaa erottelua, ei tosiasiallisesti anna sille ideologisesti suuntautuneen yrityksen asemaa. Tämä käsite ansaitsee luonnollisesti erityissuojan, sillä se sallii sen, että omantunnonvapaudelle voidaan luoda tilaa yrityksen sisällä. Sen tulee kuitenkin olla poikkeus, jotta pääsääntöisesti kaikki työt voisivat olla kaikkien tasapuolisesti saatavilla.

Kassaatioituomioistuimen päätös vältti liiallisen neutraaliuden määrittämisen työntekijöille - neutraaliuden, joka sulki uskovat pois. Ymmärretäänkö sen vapaamielinen kanta sellaisena?

Tasapainon avaimet sisältyvät jo positiiviseen oikeuteen. Ylemmät tuomioistuimet pyrkivät soveltamaan sitä. Toivottavasti lainsäädäntö ymmärretään paremmin, siitä viestitään paremmin ja sitä sovelletaan paremmin myös kärjätuomareiden toimesta. Maallistunutta yhteiskuntaa tulee suojella sen omilta ylilyönneiltä.

C. Tasa-arvo: omantunnon- ja ilmaisunvapauden jarru vai moottori?

Tasa-arvon edistämiseen liittyy paradoksaalisesti se, että omantunnonvapaus on laitettu mustalle listalle.

Tasa-arvopyrkimyksen haavoittama omantunnonvapaus

”Tasavalta kunnioittaa kaikkia uskomuksia...” (perustuslaki 4.10.1958, 1. artikla) Ovatko uskovat tosiaan tasa-arvoisia, jos valtio omaksuu yleisen epäluulon tai epäilyksen asenteen uskontojen suhteen sen sijaan, että se asennoituisi takaamaan omantunnonvapautta?

Vuonna 2013 kansallisen eettisen neuvonantajan toimikunnan (CNCE) jäsenten uusiminen toteutettiin tavalla, joka antoi ymmärtää, ettei “uskonnollisilla henkilöillä” (pastoreilla, papeilla, rabbeilla yms.) ollut sijaa kyseisellä foorumilla.²⁷ Tämän lisäksi uskonnolliset instituutiot eivät saa enää valita ryhmiensä edustajia, vaan valtio valitsee ne. Kuinka CNCE voi yhä kuulla uskovia tällaisessa tilanteessa?

Valtio on omaksunut tietynlaisen epäluottamuksen uskovien mielipiteiden suhteen eettisissä asioissa. **Heidän mielipiteensä ansaitsevat asianmukaisen huomioimisen aivan kuten vapaaajattelijoiden mielipiteet, tasa-arvon ja kaikkien uskomusten kunnioituksen periaatteen mukaisesti.**

Ovatko uskovat lapset ja vanhemmat tosiaan tasa-arvoisia ja kunnioitetaanko heidän uskomuksiin? Syyskuussa 2013 *Chartre de la laïcité à l'école* (Koulussa sovellettavan sekularismin peruskirja) julkaistiin suurella medianäkyvyydellä. Tämä peruskirja on julkaistu ministeriön kiertokirjeenä ja

²⁷ Vrt. edellä, tämän kirjan ensimmäinen luku, Louis Schweitzeriltä.

sitä sovelletaan sekularismin sääntöjen selittämisen työkaluna kouluissa. Sen sijaan, että julkaisussa olisi painotettu omantunnonvapauden takaamiseen välttämättömyyttä koulussa suvaitsevaisuuden, kunnioituksen tai pluralismin suunnannäyttäjänä sekä opettajien ja julkisen henkilöstön välttämättömään puolueettomuutta, peruskirjaa käsiteltiin mediassa suojakilpenä uskonnoilta. Mediamaailmassa se oli vahva signaali sekä lapsille että vanhemmille. Sen yksinkertaistettu viesti oli: ”Koulua tulee suojella uskonnolta”, ikään kuin usko ja sen ilmentäminen olisivat itsessään vaarallisia.

Vanhempien omantunnonvapautta lasten kasvatuksessa loukataan säännöllisesti tasa-arvon edistämisen nimissä. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen, syrjinnän eri muotojen vastainen taistelu tai julkisen terveydenhuollon tavoitteet ovat kunnioitettavia. Harmillista kyllä, ne edesauttavat joskus vanhempien ja lasten omantunnonvapautta loukkaavien opetusten, puhujien, tekstien ja palvelujen tuomista kouluihin. Vanhempien kasvatuksenvapaus on kuitenkin kansainvälisen lain mukaan ensisijainen.²⁸ Se heijastuu erityisesti käsityksissä ihmisen identiteetistä, seksuaalimoraalista, perheestä, etiikasta ja moraalista. Valtion tulee huomioida etukäteen vanhempien kasvatuksenvapaus ja pidättäytyä puuttumasta siihen tavalla, joka loukkaa vanhempien ja lasten omantunnonvapautta.

Kuitenkin Ranskan opetusministeri on omaksunut huolestuttavan ideologisen kannan näiden teemojen suhteen. Vuosina 2013 ja 2014 eräät vanhemmat ja koululaisten vanhempien yhdistykset kiihtyivät seksuaalivähemmistöjä tukevan Ligne Azur -nettisivun julkaiseman *ABCD de l'Égalité* (Tasa-arvon aakkoset) takia, koska sen nähtiin mahdollisesti perustuvan ”gender-teoriaan”. Toinen kiihtymystä herättänyt asiakirja oli opettajille suunnattu materiaali, jossa mainostettiin vanhemmuutta samaa sukupuolta olevien pariin kesken tai näytettiin lapsille heidän iälleen sopimattomia kuvia. Lasten poissaolopäivä -liike meni niinkin pitkälle, että se kannusti perheitä pitämään lapsensa pois koulusta kerran kuussa protestin merkinä. Monet vanhempien ryhmät olivat huolissaan tilanteesta ja pyysivät kansallista koulujärjestelmää keskittämään opetuksensa jälleen akateemiseen sisältöön, poistamaan ohjelmat, joilla oli ideologinen ulottuvuus ja takaamaan puhujien neutraalius kouluympäristössä. He toivoivat myös, että vanhemmille tiedotettaisiin etukäteen tämän kaltaisista sisällöistä ja että oppilailta olisi samalla mahdollisuus vapautukseen opetuksesta. Lopuksi he vaativat, että vanhempien tulisi antaa suostumuksensa etukäteen, ennen Ligne Azurin kaltaisten ulkopuolisten ”aktivistien” vierailua koulussa.

Nämä vaatimukset ovat täysin johdonmukaisia ja perustuvat vanhempien ja lasten omantunnonvapauden kunnioitukseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuim²⁹ on muistuttanut, että opetuksen sisällön laatimisessa valtio ei saa pyrkiä ”lasten indoktrinaatioon [...], joka olisi lasten ja vanhempien omantunnonvapauden vastaista” ja että valtion tulee varmistaa, että kaikki pakolliset opetukset annetaan ”objektiivisella, kriittisellä ja pluralistisella tavalla”.

28 — Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, artikla 26–3: ”Vanhemmilla on ensisijainen oikeus valita heidän lapsilleen annettavan opetuksen laatu.”

— Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (hyväksytty 16.12.1966 YK:n yleiskokouksessa). Artikla 18–4: ”Yleissopimuksen sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan vanhempain ja tarvittaessa laillisten holhoajain vapautta taata lastensa uskonnollinen ja moraalinen opetus omien vakaumustensa mukaan.”

29 Euroopan ihmisoikeussopimus, GC, 7. joulukuuta 1976, Kjeldahl, Busk, Madsen ja Pedersen; Euroopan ihmisoikeussopimus, 29. kesäkuuta 2007, Folgero ja a.c. Norja; CEDH, 25. toukokuuta 2000, Jimenez Alonso ja Merino c. Espanja; CEDH, 17. kesäkuuta 2004, Ciftci c. Turkki.

Vaikka *ABCD de l'Égalité* vedettiin pois keväällä 2014, syksyllä 2014 se otettiin jälleen käyttöön ja liitettiin mukaan yleiseen opetukseen. Täytyykö tätä opetusohjelmaa ja sen perusteita kyseenalaiseksittaneiden ranskalaisten vanhempien lähteä viemään asiaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen asti, kuten Espanjassa ja Saksassa on tehty?

Entä opettajat? Tuleeko heidät pakottaa palvelemaan ideologisia päämääriä, jotka loukkaavat heidän omaatuntoaan, koska he ovat sitoutuneet antamaan kouluopetusta? Opettajien omantunnonvapaus ansaitsee kunnioitusta, jopa valtion virkamiehen toimessa. Maallistuneessa yhteiskunnassa sekulaarin valtion tulisi ennakoida omantunnonvapautteen liittyvät kysymykset. Voidakseen huomioida ihmisten erilaisuuden, sen tulee suunnitelmallisesti pitäytyä ihmisten ja etenkin lasten ideologisesta pakottamisesta.

Tasa-arvo, joka paradoksaalisesti unohti oikeuksien yleismaailmallisuuden

Pohtikaamme lopuksi joitakin absoluuttisen tasa-arvon tavoittelun kielteisiä vaikutuksia.

“Kaikki syntyvät vapaina ja oikeuksiltaan tasa-arvoisina.” Tämä on ihmisoikeuksien lähtökohta ja se alleviivaa sekä ihmisoikeuksien tärkeän yleismaailmallisen näkökulman että tasa-arvon luonteen, joka pyrkii “oikeudelliseen” yhdenvertaisuuteen.

Näin ollen on hyödyllistä muistaa, että ihmisoikeuksien ydin perustuu ihmisten veljeyteen, tietoisuuteen yhteisestä identiteetistä ja ihmisarvosta, mutta myös erilaisuuksiin, jotka luovat yksilöiden moninaisuuden ja rikkauden. Oikeudellinen tasa-arvo ei jätä eroavaisuuksia huomiotta vaan hyväksyy ne. Jos tasa-arvoisen kohtelun periaate säätää, että *“yhtäläisessä tilanteessa, yhtäläinen oikeus”*, se osoittaa myös, että eri tilanteet vaativat erilaista kohtelua. Erilaisuudelle, pluralismille, on tilaa. Tasa-arvossa ei siis ole kyse eroavaisuuksien tasoittamisesta vaan niiden yhtäläisestä huomioimisesta.

Yhdenvertaisuus pätee yhtä lailla omantunnon-, ajatuksen ja uskonnonvapauteen. Ranskalaisella yhteiskunnalla on kuitenkin vaikeuksia tunnustaa erilaisuus ja hyväksyä sen huomioiminen tällä alueella. Egalitaristinen kanta, joka ajaa samaa kohtelua kaikille, merkitsisi eräänlaista erilaisuuden kieltämistä.

Miten tulee toimia, kun joku pyytää erityiskohtelua omantuntonsa takia? Kuinka voimme jättää mahdollisuuksien mukaan tilaa eroavaisuuksille ja huomioida ne koulussa, työssä ja julkisella sektorilla? Omantuntojen erilaisuuden huomioiminen on tietysti mutkikkaampaa kuin yhtäläisen kohtelun sokeaa soveltamista. Se vaatii tasapainopisteen etsimistä, joskus neuvottelemalla ja suhteessa toisiinsa. Toisaalta erilaisuuden huomioiminen on kunnioittavampi asennoituminen yksilöiden vapauksia ja tasa-arvoa ajatellen.

Käytännössä tasa-arvoon pyrkiminen on luonut uusia kategorioita (alkuperä, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, uskonto jne.) ja huomaamatta synnyttänyt uusia painostusryhmiä, erityisesti syrjinnän vastaisen taistelun kautta. Egalitaristinen lähestymistapa on tosiasiaa ruokkinut yhteiskunnan segregatiota.

Painottamalla tiettyjä puolustettavia etuja, joskus jopa muihin kohdistuvaan vihamielisyyteen asti, tasa-arvoajattelu pahentaa tasapäistämisen tunnetta ja pyrkii pyyhkimään pois sen, mikä on yleismaailmallista ihmisluonteesta. Paradoksaalisesti se siis jakaa yhdistämisen sijaan! Se poikkeaa ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta projektista bumerangin tavoin.

Oikeudellinen tasa-arvo vaatii syvällistä pohdintaa palatakseen ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuteen. Pohdinta auttaisi myös ymmärtämään, mitä tasa-arvoinen kohtelu merkitsee ja näin saavuttamaan tasa-arvon moninaisuudessa.

Kuten presidentti John Kennedy asian ilmaisi virkaanastujaispuheessaan:

Jos emme kykene lopettamaan erimielisyyksiämme, voimme ainakin tehdä maailmasta paikan, joka on erilaisuudelle turvallinen. Sillä loppujen lopuksi meidän perustavaa laatua olevin yhteinen side on se, että asumme kaikki täällä planeetalla. Hengitämme kaikki samaa ilmaa. Pidämme kaikki lastemme tulevaisuutta tärkeänä. Ja olemme kaikki kuolevaisia.
(American University, kesäkuu 1963).

Loppusanat

Haasteen mittaisia vapauksia

Maallistuneen yhteiskunnan tulisi tarttua demokratian ihanteeseen. Sen sijaan, että se tekisi siitä uuden välineen enemmistön tyrannialle, “uudelle julkiselle moraalille” ja konformismille, tämän ihanteen tulisi suosia pluralismia ja yksilöiden vapautta puhua ja elää täysin omantuntonsa mukaisesti. Ranskan lakiin sisältyy jo lupaavan tasapainon avaimet. On kuitenkin tarpeen pysyä valveilla, jotta unohdukset, lipsumiset ja pienet haavoittumiset eivät horjuttaisi arvokkaiden vapauksien lupasta.

Omantunnon- ja ilmaisunvapauksilla on keskeinen rooli yhteiselon haasteessa yhteiskunnassamme, jolle on ominaista kulttuurinen moninaisuus, uskonnollinen pluralismi ja eri mielipiteiden lisääntyminen. Tämä haaste, joka on Ranskan ja koko maailman edessä, täytyy kohdata eikä väistellä sitä. Maailmanlaajuisen omantunnon peruskirjan johdanto-osassa määritellään hienosti haasteen ehdot:

Käsitlemme kiireellisiä ongelmia, jotka nousevat haasteesta “elää yhdessä syvimpien eroavaisuuksiemme kanssa”, kun näissä eroavaisuuksissa on kyse perustavaa laatua olevista uskomuksista, maailmankatsomuksista ja elämäntavoista, ja kun niitä esiintyy kasvavassa määrin yhteisöjen, kansojen ja siviilisaatioiden keskuudessa. Tavoitteemme on luoda näky oikeuksista, vastuista ja kunnioituksesta, jotka ovat yhteiskunnallisen ja kosmopoliittisen “maailmanlaajuisen julkisen tilan” perusta sekä luoda sydämen tottumukset niille, jotka ovat “maailman kansalaisia” ja samalla isänmaanystäviä ja näin edistää “hyvän maailman” asiaa ja täten maailmanlaajuisen sivistyksen asiaa vastauksena maailmanlaajuisen kaaoksen voimille.³⁰

Kykenemmekö vastaamaan haasteeseen? Meillä on siihen keinot, kunhan meillä on siihen tahtoa, rohkeutta ja sydämen valmiutta.

³⁰ The Global Charter of Conscience. Kansalaisyhteiskunnan julistus ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 18 artiklan tukemiseksi. www.charterofconscience.org (sivua tarkasteltu 8. lokakuuta 2014).

Lähdeluettelo

CNEF. La laïcité française: entre l'idée, l'Histoire et le droit positif. Kokoelma. Les Textes du Cnef. Marpent: BLF Éditions, 2013.

Coleman, Paul. Censored: How European hate speech laws are threatening freedom of speech. Wien: Kairos Publications, 2012.

D'Onorio, Joël Benoît (ed.). Liberté d'expression, liberté de religion. Actes du colloque 2012 des juristes catholiques. Pariisi: Pierre Téqui, 2012.

Messner, Francis, Prélot, Pierre-Henri, Woehring, Jean-Marie (ed.) Traité de droit français des religions. Toinen painos, Pariisi: LexisNexis, 2013.

Messner, Francis, (ed.). Dictionnaire Droit des religions. Pariisi: CNRS, 3. helmikuuta 2011.

The Global Charter of Conscience. www.charterofconscience.org (sivua tarkasteltu 8. lokakuuta 2014).

Omantunnon- ja sananvapaus: Hyvästä oikeudellisesta tunnustamisesta hauraisiin tasapainoihin

Alkuperäinen artikkeli:

Lefèvre, Nancy. Libertés de conscience et d'expression: D'une haute reconnaissance juridique à de fragiles équilibres. Teoksessa: Libre de le dire. Fondements et enjeux de la liberté de conscience et d'expression en France. CNEF. © 2015 BLF Éditions, Marpent, France.

Nancy Lefèvre toimii Ranskan evankelisen allianssin (Conseil national des évangéliques de France) lainopillisen komission asianajajana.

Suomenkielinen käännös: Sallux ECPM Foundation & Ajatushautomo Kompassi 2022.

This publication has been realized in cooperation with Sallux, ECPM foundation. Since 2011, the activities of Sallux have been financially supported by the European Parliament. The liability for any communication or publication by Sallux, in any form and any medium, rests with Sallux. The European Parliament is not responsible for any use that may be made of the information contained therein.

Sallux | ECPM Foundation

Bergstraat 33
3811 NG Amersfoort
The Netherlands
info@sallux.eu
www.sallux.eu

Ajatushautomo Kompassi ry

www.kompassi.org
kompassi@kompassi.org

Conseil national des évangéliques de France

www.lecnef.org

